

Snješka Knežević

STIL - MEMORIJA - GRAD

OLGA MARUŠEVSKI, Iz zagrebačke
spomeničke baštine, Zagreb, Matica hrvatska,
2006., 320 str., ISBN 953-150-762-7

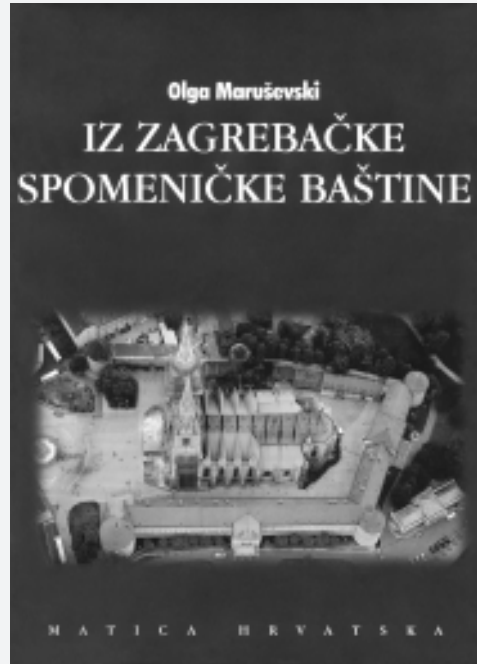
U Olgi Maruševski hrvatska povijest umjetnosti ima znanstvenicu koja na svojstven način spaja dva područja, povijest umjetnosti i povijest kulture, koja su se otuđila u općem procesu specijalizacije pojedinih područja znanosti, profilacije pojedinih disciplina i utvrđi-

vanja njihovih specifičnih metoda i predmeta. No dvije historiografske discipline nisu nikada izgubile vezu, iako su se s vremenom osamostaljivale i posezale za drugim, više ili manje bliskim humanističkim strukama. Kao što se od Burckhardta umjetnost uvijek uk-

ljučivala u opći okvir kulture, tako je kulturno-povijesni kontekst ostao važnim elementom za razumijevanje umjetničkog djela. Mjeru je određivao predmet i individualni pristup istraživača koji danas sve više obilježava povijest umjetnosti. To vrijedi i za Olgu Maruševski koja se potvrdila kao majstor interpretacije i evokacije - na području koje je izabrala kao svoj predmet: umjetnost i kulturu 19. stoljeća.

Kad je riječ o povijesti kulture, u zagrebačkoj tradiciji njezin raspon zacijelo utvrđuju dva barda: Josip Matasović i Gjuro Szabo. Prvi, koji je afirmacijom mnoštva dotad malo poznatih ili priznatih kulturalnih izraza epoha koje je predstavljao uistinu anticipirao današnju, "novu" povijest kulture razvijenu u krugu glasovite francuske škole i časopisa *Annales*, koja je u socijalnu povijest postupno uključivala antropologiju, etnologiju, povijest mentaliteta, svakidašnjice, mikroambijenata i spola. Drugi, koji je povijest kulture, pa i umjetničkog stvaralaštva ukotvio u političku povijest, što nije u duhu tradicije te discipline koja se izravno ne bavi njome. Kako je Olga Maruševski ostala gotovo jedinim njihovim nastavljačem neumitno se nameću paralele, ali i razlike. Poput Matasovića i Szabe ona je razvila vlastit i sugestivan književni diskurs. Ako Matasovićev karakterizira vehemencija, sinkopičnost i posve jedinstven spoj jezičnih idioma, Szabin bujna narativnost, mjestimice patetičnost pa i sentimentalnost, njezin je lišen ekstrema. Distancirano i deklarativno bez sentimenta ona rafinirano prepleće i uglavljuje relevantne elemente, gotovo metodom kačkanja, u gusto i bogato tkivo. No ma koliko bilo konzistentno ili kompaktno, ono u intenciji nije apodiktično i stoga je poticajno: nudi pitanja i širi obzor dijalogu. Otvorenost i mekoća, realističnost i senzibilnost gotovo

da legitimira znanstveno-literarni diskurs Olge Maruševski kao *žensko pismo*.

U knjizi su sabrani njezini antologijski tekstovi posvećeni zagrebačkoj kulturnoj i umjetničkoj, urbanističkoj i arhitektonskoj, intelektualnoj i socijalnoj baštini 19. stoljeća. Izbor u potpunosti predstavlja preokupacije i metodu, raspon interesa i težišta, erudiciju i znanstvenu akribiju, domete i doprinos Olge Maruševski razvoju naše povijesti umjetnosti, a napose istraživanju umjetnosti i kulture 19. stoljeća. Ako se Lelja Dobronić prva počela sustavno baviti baštinom epohe koja je dominantno obilježila urbani i kulturni identitet Zagreba - gotovo prezrenom u doba moderne i kasnije - identificirala glavne protagoniste i omedila obrise, Olga Maruševski ju je prva interpretirala i valorizirala, uputila na spoznaje recentnih diskusija o historicizmu u velikim središtima povijesti umjetnosti, napose Beču i Münchenu te postavila naše spome-

nike u srednjoeuropski i europski kontekst. I jedna i druga znanstvenica potvrdile su se, svaka na svoj način, kao pioniri u otvaranju tematskog područja koje je do danas nekoliko generacija istraživača, ne samo u zagrebačkoj sredini nego i u svim hrvatskim sredinama, popunilo obiljem činjenica i interpretacija.

Pitanja stila i evolucija ideologema, modernizacija i retardacija, univerzalno i lokalno, uzor i primjena provlače se poput crvene niti svim tekstovima. U paradigmatom tekstu o zagrebačkoj katedrali - koji se u naslovu određuje pojmovima vremena i prostora - predstavlja sve protagoniste njezine sudbine u "dugom" 19. stoljeću: biskupe i prelate, graditelje i arhitekte - domaće i strane, teoretičare, znanstvenike i pisce, urbaniste, funkcionare i političare, najposlije sve autore koji su se tada i kasnije bavili katedralom. Razlaže odluke i dvojbe, polemike i obrate, ideje i vizije, u središtu kojih nije samo kao glavno lice katedrale, nego i njen neposredni, a i širi povijesni okoliš. Doista potvrđuje Szabinu tvrdnju kako je "stara naša katedrala simbol razvitka Zagreba", i to, dodajmo, ne samo materijalnog nego i duhovnog. Za razliku od mnogih prethodnika, pa i suvremenika koji nerijetko sude i opredjeljuju se, idealiziraju i ideologiziraju, Olga Maruševski uzima ulogu nepristranog i skrupuloznog tumača ne samo singularnosti procesa nego i svih slojeva koji čine njegovu iznimnu složenost. Nije napokon naodmet napomenuti da joj je kapital stečen proučavanjem elitne teme arhitektonske teorije i prakse u 19. stoljeću - katoličke sakralne gradnje - te razmatranja njezinih stilskih, ikonoloških i urbanističkih određenja u 20. stoljeću, zasigurno omogućio interpretaciju nekatoličke sakralne gradnje, tradicionalno po strani povijesnoumjetničkih istraživanja u našoj sredini.

Drugom, profanom fokusu i podjednako simbolu Zagreba, Jelačićevu trgu, posvećen je najveći tekst u knjizi: literarno remek-djelo, savršen spoj kulturnopovijesnog i povijesnoumjetničkog, dijakronijskog i sinkronijskog pristupa. Majstorski autorica prepleće i preklapa različito, iskoračuje iz vremena i nanovo se vraća u njegov kontinuum pravovremeno postavljenim šlagvortima, kao u nekoj spiralnoj muzičkoj strukturi. Posrijedi je panoptikum u kojem ravnopravno svojim posebnim i malim povijestima nastupaju kuće i ljudi, prostor i poprišta, svakidašnji život i izuzetne zgode, navike i mentaliteti. Mijene i smjene ispraćuje bez nostalgije, dobrohotno popisuje propuštene šanse i napuštene planove, miri se s prevlašću praktičnog uma, duboko ukorijenjenog u duhu mjesta, kao i s individualizmom bez pokrića te najposlije s natruhom ironije komentira recentne pokušaja reanimacije trga iz kojeg je gotovo neprimjetno iscurio život i vitalitet. Poput katedrale i njegova Kaptola, i glavni trg svjedoči o raznoraznim razvojnim aporijama i utopijskim pretenzijama metropole na rubu.

Ni nemila sudbina trećeg, idilično-pastoralnog zagrebačkog fokusa, romantičnog perivoja Maksimira, ne izbija Olgu Maruševski iz racionalne distance. Nastoji ga "pročitati" ne očekujući ništa dobra, kako piše u zaključku, evokacijom prošlosti, iz faze u fazu, od biskupa do biskupa, u cikličkim nastupima romantičarskog naboja, posljednji put početkom 20. stoljeća i u epizodi secesije, kad ga razabire u neostvarenim planovima Milana Lenucija i najposlije do grada i društva koji će se prema njemu odnositi kao prema neželjenoj baštini. "Prostor između", tako ga naziva, relikv, ali i resurs. Za neke ipak još mjesto i pribježište.

Središnje mjesto u knjizi našla su dva teksta posvećena urbanističkim preokupacijama Izidora Kršnjavoga. S pravom, zato što je kao dominantna ličnost - intelektualac, znanstvenik, umjetnik, kritičar, političar i arbitar obilježio epohu: utemeljiteljsko doba, historicizam, modernizaciju, konstituiranje građanskog društva i njegove kulture. Oспорavan, gotovo zaboravljen, okljaštren u svakom pogledu, on je neminovno morao biti izazov za vokaciju Olge Maruševski prema otkrivanju, razotkrivanju i revalorizaciji. Monografijom i nizom studija o različitim aspektima njegova djelovanja, napose u Društvu umjetnosti, postavila ga je ne samo u realni povijesni okvir nego i u povijest hrvatske kulture i društva. Posebnu je pozornost posvetila njegovu doprinosu urbanističkom identitetu Zagreba, koji se sastoji tek od fragmenta jedne veličajne ideje i nekoliko punktova mreže kapitalnih kulturnih institucija. No identificirala je, sistematizirala i protumačila korpus njegovih prijedloga, sugestija, a napose kritika urbanističkog planiranja i razvoja Zagreba koje po svemu pripadaju imaginarnom muzeju zagrebačke urbane utopije. Tim je prikazima premac tekst o prvoj generalnoj urbanističkoj osnovi iz 1865. godine, koji čitatelja postavlja na realno, materijalno i duhovno tlo Zagreba na samom početku modernizacije, svjedočeći o žilavoj inerciji polazišta. Riječju: osrednjosti i teškoćama iskoraka unatoč posvjedočenim individualnim potencijalima.

Od manjih tekstova vrijedi istaknuti onaj o starim kavanama kao uzorni doprinos "maloj" povijesti, ali i urbanoj memoriji koju još ponetko gaji, gotovo kao hobi.

Nažalost vrijednost tekstova ne prati odgovarajuća oprema. Stereotipno grafičko oblikovanje zacijelo je zadano budući da je posrijedi uhodana biblioteka, namijenjena članovima Matice hrvatske. No izbor ilustracija potpuno je proizvoljan; odviše je recentnih kolor-fotografija, povijesne fotografije i nacrti nemaju grafičku kvalitetu koju je moguće postići današnjom tehnologijom, a najgore je što uglavnom slika ne prati tekst. Nepojmljivo je zašto nije korištena vizualna dokumentacija kao u izvornim tekstovima, a i to što autorici nije dan na uvid prijelom knjige; sudjelovala je jedino u izradi kazala imena. Literatura je više nego nedostatna. Vrijedilo je uistinu truda ekstrahirati iz njezinih bilješkaka literaturu kojom se služila, ako ni zbog čega, a to zbog stručnjaka i studenata koji su zasigurno potencijalni čitatelji i korisnici. Nepotrebno je također bilo umetati podnaslove, koji su u nekim slučajevima gotovo apsurdni. Takav nezgrapen pristup ne govori o poštovanju kakvo zaslužuju rad i ugled Olge Maruševski, a svjedoči i o praksi kakva ne priliči uglednom nakladniku. Nema izgovora koji bi to opravdao.